

מעיים⁽⁸⁾ כדרך שהוא רגיל לאכול כל השנה. כי מאחר שהוא מתעסק בהן הרי זה צער בשבילו אם לא יאכל מהן,⁽⁹⁾ וגם שאינם משביעין, ונותנן לפני האורחים.

ואעפ"י שאין ראייה לדבר שהעוסק בדבר ואינו נהנה ממנו הוא מצטער, **יש זכר לדבר!**

שנאמר "נירו לכם ניר [תחרשן] **ואל תזרעו אל קוצים"**. כלומר כשאתם טורחים, תטרחו בדבר שאתם יכולים ליהנות ממנו.⁽¹⁰⁾

רבא הוה שתי המרא כולי מעלי יומא דפסח, כל היום של ערב הפסח.⁽¹¹⁾ ועשה זאת כי היכי דנגרריה לליביה, שהיין מושך את הלב לאכילה, דניכול מצה טפי לאורתא שיאכל בערב הרבה מצה.⁽¹²⁾

אמר רבא: מנא אמינא לה דחמרא מיגרר גריר?⁽¹³⁾

דתנן: בין הכוסות הללו, בין כוס הראשון קז-א לשני, או בין השני לשלישי, ששותין בליל הסדר:

כלום. וכמו כן כשהאדם אוכל קצת לבו נמשך יותר. אבל כשלא אכל כלל ונתייאש אין לבו נמשך אחר אכילה והוי כזורק אבן לחמת. תוד"ה נירו.

ובמרדכי הקשה גם כן כקושית התוס'. ולכן כתב לבאר ששתי חרישות יש, מתחילה חורשין כדי להמית השרשים הרעים שבקרקע ואח"כ חורשין עוד פעם כדי לזרוע. וזה פירוש נירו לכם ניר כדי שהזריעה תהא בלא קוצים. וזוהי הראיה שכשם שהחרישה הראשונה גורמת שהחרישה שאחריה תועיל יפה לזריעה כמו כן אכילה גוררת האכילה שאח"כ, שהאכילה מרחבת בני המעיים לקבל המאכל של הסעודה שיאכל אח"כ בתיאבון.

11. היינו בכל שעות היום, כמבואר להלן קח א בתוד"ה אלא, שמעט יין מיסעד סעיד ורק הרבה יין מגרר גריר. קרבן תודה.

12. מוכח מכאן דאע"ג דיוצא בכזית אחד של מצה מ"מ מה שאכל יותר הכל נחשב למצוה. אבני נזר או"ח סי' תמ"ח סק"ז. [ועיין קהלות יעקב ברכות סי' ו' וסי' ז].

13. הלשון מיגרר גריר הוא לאו דוקא שהרי אין ראייה משם רק דאינו סועד אבל לא שמענו

8. לא בבני מעיים של קרבן הפסח קאמר, שהוא אסור באכילה עד הלילה. אלא בבני מעיים של בהמות ששוחטין לכבוד יו"ט. ספר המכתם. וכ"ה ברשב"ם.

יש מהאחרונים שכתב שמדובר בבני מעיים של פסח שהם כמו גידין הרכים שמותר לאכלן מבעוד יום. צפנת פענח הל' ערכין פ"ג סוף הי"ג.

9. רש"י. וקשה דא"כ אמאי נותן לפני האורחין הרי הם לא עסקו בהן. תו' חכמי אנגליה. וברשב"ם מפרש שנותן גם לאורחין המנויין יחד על הפסח כדי שיאכלו מצה ופסח לתיאבון שאכילה גוררת אכילה. [ועיין לקמן בעיונים].^[10]

10. רש"י. והרשב"ם מפרש שחורשין את הקרקע כדי שתקבל את הזריעה ואם אינה חרושה אינה מקבלת את הזריעה, וכמו כן אדם האוכל דברים שאינם משביעין הם פותחין את הבני מעיים ומרחיבין אותם ויקבל המאכל של סעודה אח"כ לתיאבון.

ובתוס' הקשו, דהא חרישה וזריעה שני דברים הם, ואינו דומה לשתי אכילות. ולכן הם מפרשים שהכתוב אומר "ואל תזרעו אל קוצים" שכל זמן שהקוצים נמצאים לא מועילה הזריעה

א. זה ששינינו לא יאכל אדם בערבי פסחים סמוך למנחה — סמוך למנחה גדולה, תנן.

ב. ומשום פסחא הוא.

דילמא מימשך באכילתו, ואתי לאימנועי מלמעבד פיסחא הוא. שחששו שימנע מלהקריב את קרבן הפסח.

ולכן האיסור מתחיל משעה שאפשר להקריב את קרבן הפסח.

ג. וגם סבר לה רב ששת כי הא דאמר רבי ארשיעיא אמר רבי אלעזר:

מכשיר היה בן בתירא אפילו בפסח ששחטו שחרית בבקר, בארבעה עשר בניסן לשמו [כלומר כששחטו כדין].

ואם כן, מצפרא, כבר מהבוקר — זמן קרבן פסחא הוא. היות ולפי בן בתירא דכולי יומא של ארבע עשר בניסן חזי לפסחא.⁽³⁾

אם רצה לשתות יין ישתה. כדי שהיין יגרור התאוה לאכילה.

אבל בין כוס השלישי לרביעי לא ישתה. לפי שהכוס השלישי שותין לאחר ברכת המזון ואז כבר אין תועלת בגרירת היין. ולכן עדיף שלא ישתה כדי שלא יהא נראה כמוסיף על הכוסות.

ואי אמרת שהיין מסעד סעיד מזין ומשביע — אמאי ישתה בין הכוסות הראשונות? הא קא אכיל למצה אכילה גסה!

אלא שמע מינה שהיין אינו משיב. אלא אדרבה, מוגרר גריר את תאות האכילה.⁽¹⁾

רב ששת הוה יתיב בתעניתא היה מתענה כל מעלי יומא דפסחא. כל היום של ערב פסח.⁽²⁾

והוינן בה: נימא שעשה כן משום דקא סבר רב ששת:

והב"ח כתב שהטור מפרש טובא גריר פורתא סעיד היינו שהוא גורר הרבה וסועד מעט ואין חילוק בין רב למעט.

2. כתבו התוס' שלא קיבל עליו תענית ממש אלא היה שומר עצמו מלאכול. אי נמי היה מקבל עליו ממש תענית כדי שיהא נזכר ונזהר מלאכול.

ועוד הביאו התוס' ממסכת סופרים שהבכורים נהגו להתענות בערב פסח. תוד"ה רב ששת.

3. כתבו התוס' דאע"ג דרבי יהודה בן בתירא לא מכשיר אלא בדיעבד אבל לכתחילה הוא מודה שאסור לשחוט את הפסח קודם חצות מ"לא תשחט על חמץ דם זבחי" שאסור לשחוט כשעדיין החמץ קיים דהיינו עד חצות. מ"מ

דמיגרר גריר. ומדוייק לשון הגמ' להלן "ואי אמרת מסעד סעיד" ולא אמר "ואי אמרת לא גריר." חי' הר"ן.

[אולם ברשב"ם משמע דהראיה גם על הא דמיגרר גריר עיין בבאורנו תחלת דף קח א וע"ע חזו"א סי' קכ"ד בריש פרקין].

1. כתבו התוס' בברכות שמהגמ' שם משמע שאסור לשתות מעט יין בערב פסח כי אם הרבה. דהגמ' שם אמרה דחמרא, טובא גריר, ופורתא סעיד. ברכות לו ב ד"ה טובא.

אולם הטור כתב שמות' לשתות יין הן רב או מעט. והקשה עליו הב"י מהגמ' הנ"ל. ותירץ דאע"ג דפורתא סעיד קצת מ"מ אינו סועד כ"כ עד שיאסר מחמת כן לשתות בע"פ מן המנחה ולמעלה. ועיי"ש ביאור הסוגיא דידן לפי"ז.

דפבר שזה שנאמר בקרבן פסח "בין הערבים" הוא בין ערב דאתמול לערב דהאידנא. בין סוף הערב הקודם, דהיינו החל מעלות השחר של יום ארבעה עשר, עד הערב של היום.⁽⁴⁾

ולכן היה רב ששת מתענה כל היום.

[ואעפ"י שלא היה קרבן פסח בזמנו, הואיל ובזמן בית המקדש היה אסור לאכול כל היום, לא נתבטל האיסור לעולם].

ודחינן: אמרי: לא זהו טעמו!

אלא שאני רב ששת, דאיסתנים הוה. דאי

טעים בצפרא מידי אם היה אפילו רק טועם משהו בבקר, הרי לאורתא בערב, לא הוה מהני ליה מיכלא כבר לא היה יכול לאכול מצה לתיאבון.⁽⁵⁾

שנינו במשנה: ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיכב.⁽⁶⁾

איתמר: מצה צריך הסיבה. כשאוכל מצה של מצוה בליל הסדר צריך שיאכלנה בהסיבה, כדרך בני חורין. שהרי המצה היא זכר לגאולה.⁽⁷⁾

מרור — אין צריך הסיבה. כי המרור הוא זכר לעבדות.

למהר בשביל התינוקות שלא ישנו ולאכול האפיקומן קודם חצות. משיב נפש.

6. מבואר ברמב"ם שיסוד הדין דהסיבה וארבע כוסות הוא בכדי שיראה עצמו דרך חירות וכאילו יצא עתה ממצרים. ועיקר הדבר שמחוייב להראות עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים הוא מצוה מהתורה כמש"כ הרמב"ם "ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים". אלא דחכמים תיקנו בשביל זה הסיבה וארבע כוסות דשניהם ענינן הוא דרך חירות וזהו עיקר מצותן. חי' מרן רי"ז הלוי הל' חו"מ פ"ז ה"ט.

7. כתבו התוס' דמה שצריך הסיבה במצה היינו כשמברכין על אכילת מצה ובאפיקומן. תוד"ה מאי.

והרמב"ם כתב "לפיכך כשטועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות. ואימתי צריך הסיבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבע כוסות האלו. ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח" וכתב הגרי"ז דמדברי הרמב"ם האלו מבואר דמצות הסיבה

הואיל ובדיעבד כשר סבירא ליה להחמיר שלא לאכול מהבקר. תוד"ה נימא.

ויש שהקשה על זה דא"כ מה שייך לומר דלמא מימשך ולא יעשה פסח, אדרבה תבוא עליו ברכה אם ימשך ולא יעשה קודם חצות. ואם תימצי לומר דהכוונה שימשך אחר חצות א"כ למה צריך לומר דסבירא לרב ששת כרבי יהודה בן בתירא הרי אפילו לרבנן יש לחשוש כן שימשך סעודתו עד לאחר חצות. ברך משה.

4. קשה אמאי לא יליף מבין הערביים דתמיד דכתיב "את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערביים" הרי שבין הערביים הוא אחר חצות ולא בבקר. ברך משה.

5. הקשה הצ"ח א"כ למה לא התענה גם בערב סוכות שחייב לאכול כזית פת בלילה מדאורייתא. ותיירך דשאני סוכות דיכול לאכול הכזית פת מתובל בתבלין ומיני מתיקה שבאופן כזה לא תזיק לו האכילה שאכל ביום משא"כ מצה צריך לאוכלה כמות שהיא.

ויש שתירך דבסוכות יש לו זמן לאכול הכזית כל הלילה ועד אז ירעב משא"כ מצה שצריך

יין של ארבעה כוסות:

איתמר משמיה דרב נחמן: צריך הסיבה.

ואיתמר משמיה דרב נחמן: אין צריך הסיבה.

ולא פליגי!

הא — בתרתי כסי קמאי בשתי כוסות הראשונים.

הא — בתרתי כסי בתראי בשתי כוסות האחרונים.

בשתיים מהכוסות צריך הסיבה ובשתיים האחרים אין צריך הסיבה.

ונחלקו בני הישיבה בכך —

אמרי לה להאי גיפא. ואמרי לה להאי גיפא.

אמרי לה להאי גיפא: תרי כסי קמאי בעו הסיבה. דהשתא הוא דקא מתחלא לה חירות, שאומר עלהן הגדה וברכת גאל ישראל.

אבל תרי כסי בתראי לא בעו הסיבה. דמאי דהוה הוה. שכבר אמרו גאולה לפני הסעודה.⁽⁸⁾

ואמרי לה להאי גיפא: אדרבה! תרי כסי בתראי בעו הסיבה, שהרי ההיא שעתא דקא הוה חירות, כבר נגאלו שאמרו כבר גאולה.

אבל תרי כסי קמאי לא בעו הסיבה. דאכתי "עבדים היינו" קאמר!

ומסקינן: השתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי — אידי ואידי בעו הסיבה! צריך להיסב בכל ארבעה הכוסות מספק.⁽⁹⁾

ומביאה הגמרא עוד הלכות בעניני הסיבה בפסח —

כוסות שאם לא כן אמאי לא יצא. ועוד שהרי לא שייך כלל שיחזור ויאכל בהסיבה כיון שכבר קיים מצות אכילת מצה בשלימות וא"כ המצה שאוכל אח"כ היא כשאר אכילה ושתייה, אלא דס"ל דבעיקר דין אכילת מצה נאמר דין שצריך לאכלה בהסיבה. חי' מרן רי"ז הלוי הל' חו"מ פ"ז ה"ז.

8. כתבו התוס' דמ"מ מצה צריכה הסיבה ולא אמרינן מאי דהוה הוה לפי שהיא עיקר הסעודה יותר מיין. ועוד שביין כבר היסב בשתי כוסות הראשונים. ועוד שבמצה כתיב בתורה בפירוש שהיא זכר לחירות שלא הספיק בצקם להחמיץ עד שנגאלו. תוד"ה מאי.

9. כתב הר"ן [כג א מדפי הרי"ף] שיש מהראשונים שפירש דאע"ג דבעלמא קי"ל

היא מצוה בפני עצמה שיאכל וישתה בלילה הזה בהסיבה אלא דחכמים קבעו למצוה זו בשעת אכילת מצה ושתיית ארבע כוסות אבל בעיקר דינה אין לה ענין עם מצוות אלו. ולכן גם בשאר אכילתו ושתייתו אם היסב ה"ז משובח [וכן נפסק בשו"ע או"ח סי' תע"ב ס"ז דלכתחילה יסב בכל הסעודה] ויש בזה קיום מצוה דהסיבה אלא שאינו מחוייב בה רק בשעת אכילת מצה ושתיית ארבע כוסות. ולפי זה אם אכל מצה או שתה ארבע כוסות בלא הסיבה אין כאן שום גריעותא במצוה רק דלא קיים מצות הסיבה שהיא מצוה נפרדת לגמרי.

אולם ברא"ש [סי' כ'] מבואר דאם אכל הכזית מצה בלא הסיבה לא יצא וצריך לחזור ולאכול בלא הסיבה.

ולכאורה מבואר מזה להיפוך, דס"ל דדין הסיבה הוא דין בקיום המצוה של מצה וד'

הכובע הסותם את פי הקנה והקנה מתרומם, **ויבא לידי סכנה**. שהאוכל עלול לחדור לקנה ויחנק. (10)

אשה אצל בעלה לא בעיא הסיבה! שאימת בעלה עליה וכפופה לו. (11)
ואם אשה חשובה היא צריכה הסיבה.

פרקן שוכב על גבו ופניו כלפי מעלה לא שמה הסיבה!

הסיבת ימין לא שמה הסיבה! שהרי צריך לאכול ביד ימינו.

ולא עוד שהפרקן לא יצא ידי הסיבה, אלא שאף אסור לאכול כן, **שמה יקדים קנה לושט**. שמתוך שצוארו מוטה לאחור נפתח

ותירץ המל"מ שיש לחלק שבארבע כוסות אם נחייב להסב רק בכוסות קמאי הרי שעל הצד שתקנת חכמים היתה להסב בשתי אחרונות נמצא שנתבטלה תקנת חכמים מכל וכל, וכן איפכא. אבל במגילה אפילו על הצד שהעירות המסופקות לא יצאו ידי חובתן כלל עדיין תקנת חכמים במקומה עומדת ברוב העיירות. מל"מ הל' מגילה פ"ב הי"א.

והגר"א כתב לתרץ שבמגילה אי"צ לקרות גם בט"ו כיון שבדיעבד יוצא בי"ד אף בעיר מוקפת חומה. ביהגר"א או"ח סי' תרפ"ח ס"ו.

10. רש"י. והרשב"ם הקשה דא"כ למה לא קאמרה הגמ' מיד אחר דין דפרקן. ולכן הוא מפרש דקאי אהסיבת ימין שהושט הוא בצד ימין וכשמטה ראשו כלפי ימין נפתח הכובע שעל פי הקנה מאליו ויכנס שם המאכל ויבא לידי סכנה. [וכתב הרא"ש [סימן כ] שלפי הרשב"ם נפק"מ בין שני הטעמים שבגמ' שלפי הטעם הראשון איטר יד ימינו מיסב בימינו כדי שיוכל לאכול בשמאלו ולטעם השני שיש גם סכנה בהסיבת ימין אין חילוק בין איטר לכל אדם וצריך להסב בשמאלו.

11. הרשב"ם. ולפי"ז אלמנה וגרושה צריכה להסב. אולם בשאלתות כתב הטעם מפני שאין דרכן של נשים להסב. ולפי"ז גם אלמנה וגרושה פטורות מהסיבה. רא"ש סי' כ'.

איפכא דספיקא דרבנן לקולא, הכא כיון דלא מילתא דטריחא היא עבדינן לרווחא דמילתא. והר"ן עצמו מתרץ דע"כ צריך להסב בכולהו דאם נלך לקולא אמאי נקיל בהני טפי מהני ואם נקיל בתרווייהו הא מיעקרא מצות הסיבה לגמרי. והקשה הרע"א על תירוצו הר"ן שהרי בשתי הכוסות האחרונות יצטרך הסיבה ממה נפשך דאם קמאי בעי הסיבה אם כן לא יצא בהם ממילא הנך דהשתא הם קמאי. וא"כ ממ"נ בעי הסיבה בשתי האחרונות אם מכח הראשונות בעי הסיבה ואם מכח דלא יצא בראשונות והן הן עתה הראשונות. א"כ קמאי לא ליבעי הסיבה משום ספק דרבנן לקולא. דרו"ח רע"א כתבים פח.ב.

ויש שכתב שמכאן ראה שהר"ן סובר שהסיבה אינה מעכבת בדיעבד ויצא ידי ארבע כוסות גם כשלא היסב. שו"ת בית הלוי ח"ג סי' א' פ"ט אות א'.

והמשנה למלך הקשה שדברי הר"ן סותרים לכאורה למה שכתב הר"ן במסכת מגילה שעירות המסופקות אם מקופות חומה מימות יהושע בן נון או לא קוראים בי"ד לפי שהוא ספק דרבנן ולקולא ואמנם לפוטרו משניהם אי אפשר שהרי אז מבטל בודאי מקרא מגילה אלא קורא בראשון וממילא פטור בשני. הרי שלא אמרינן מאי חזית שנקיל טפי בט"ו טפי מי"ד ומדוע בארבע כוסות אמרינן מאי חזית ומחייבים אותו להסב בכולם.

ומסקינן: שמע מינה!

ואמר רבי יהושע בן לוי: נשים חייבות בארבעה כוסות הללו של ליל הסדר, משום קח-ב שאף הן היו באותו הנס. שהרי בזכות נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו ממצרים.

אמר רב יהודה אמר שמואל: ארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן יין כדי מזיגת כוס יפה. דהיינו, כוס של ברכת המזון [שנקרא כוס יפה לפי שהצריכו חכמים ליפותו שטעון עיטור ועיטוף הדחה וכדומה, כדאיתא במסכת ברכות נא א].

ושיעור כוס של ברכה הוא רביעית הלוג. ומתוך שהיין שלהם היה חריף היו נוהגין למזוג אותו. דהיינו, להוסיף עליו מים ביחס של שלשה חלקים מים לחלק אחד יין.

ונמצא שכמות היין בכוס של רביעית הוא רבע מרביעית.

וקא סלקא דעתין דשמואל קאמר שכל ארבעה כוסות יחד יכילו שיעור זה של רבע רביעית יין [וביחד עם המים, רביעית שלם].

שתאן חי שלא מזגן במים, אלא היין לבד היה שיעור רביעית, יצא.

שתאן בבת אחת שמזג בכוס אחד שיעור ארבעה כוסות ושתה בבת אחת יצא.

השקה מהן לבני ולבני ביתו מכל כוס, שלא שתה את כולו אלא נתן ממנו גם לבני ביתו יצא.

בן אצל אביו בעי הסיבה! שאינו כפוף כל כך לאביו.

איבעיא להו: תלמיד אצל רבו, מאי? האם צריך הסיבה.

תא שמע: דאמר אבוי: כי הוינן בי מר כשהיינו כליל הסדר אצל רבה זנינן אבירכי דהדדי, כל אחד היה נשען על ברכי חבירו כדי לקיים מצות הסיבה.

כי אתינן לבי רב יוסף לאחר מכן, כשרב יוסף מלך והיינו אצלו כליל הסדר. אמר לן: לא צריכתו להסב, שהרי מורא רבך כמורא שמים! ואין זה דרך ארץ להסב בפני רבו.

מיתבי: תניא: עם הכל אדם מיסב, ואפילו תלמיד אצל רבו.

וקשיא לרב יוסף שפוטר תלמיד אצל רבו מהסיבה?

ומשנינן: כי תניא החיא דצריך הסיבה, לא בתלמיד שלומד תורה מפני רבו, אלא בשוליא דנגרי, תלמידו של הנגר, שמלמדו אומנות.

איבעיא להו: שמש שמשמש בסעודה — מאי, מהו שיסב?

תא שמע: דאמר רבי יהושע בן לוי: השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב — יצא.

ודייקנן: "מיסב", אין. דוקא אז יצא. אבל לא מיסב — לא יצא.

שמע מינה: שמש בעי הסיבה.

ובתלמיד הרשב"א הקשה על השאלתו דהא אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב אעפ"י שאין דרכו בכך כל השנה.